

6. Malinovskiy I. Sbornik materialov, odnosyashchikhsya k istorii panov-rady Velikogo knyazhestva Litovskogo. Tomsk, 1901. 693 s.
7. Miacelski A. Mscislavskae kniastva i vaiavodstva v XII–XVIII stst. 2 vyd. – Minsk, 2014. 663 s.
8. Tikhomirov M. Novyy pamyatnik moskovskoy polemicheskoy literatury XVI v. // Tikhomirov M. Russkoe letopisanie. Moskva, 1979. S. 155–165.
9. Ulyanovsky V. Knyaz Vasyl-Kostyantyn Ostrozkyi: istorychnyy portret u halereyi predkiv ta nashchadkiv. Kyiv, 2012. 1370 s.
10. Acta Tomiciana. T. XI. Poznań, 1901. 355 s.

**Lastovskiy V. Ostafiy Dashkovych's treason: international and internal political measurement.**

*The article deals with the issue of state treason Ostafiy Dashkovych, which allegedly took place in 1504. This issue has been repeatedly covered in the scientific literature, but its analysis has never been carried out. Nevertheless, there are a number of reasons to believe that it can not be considered solely on the basis of only the statements of participants in this event. The historical course of the next few years has shown that in reality the situation looks more complicated. The article deals with different views on the betrayal of O. Dashkovich, expressed both by his contemporaries and by historians*

**Key words:** Ostafiy Dashkovich, treason, Olexander Yagellonchyk, Sigismund I, Ivan III, Mykhailo Glynskyi, Konstantin Ostrozky, Leon Bozhavolia-Romanovskyi.

Одержано 2.10.2017.

УДК 94(477)(092)«185/195»:2-384:929Комарецький

Віта Коцур  
(Переяслав-Хмельницький)

**ОБРАНЕЦЬ БОЖИЙ ДЛЯ НАРОДУ  
(ДО 150-РІЧЧЯ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ  
МИКОЛИ АНАНІЙОВИЧА КОМАРЕЦЬКОГО)**

*У статті, з нагоди 150-річчя від дня народження, висвітлюються найважливіші віхи життя та діяльності Миколи Ананійовича Комарецького (1867–1931). На сьогоднішній день ця постать не знайшла належного відображення в українській та зарубіжній історіографії.*

*Методологія дослідження базується на принципах історизму, об'єктивності, історіографічного аналізу та синтезу.*

*Нами проаналізована діяльність М. А. Комарецького як священика у Роменському повіті Полтавської губернії та в Санкт-Петербурзі. З'ясовано його державницьку та суспільну діяльність через призму депутатства в третій Державній думі Російської імперії. Акцентується увага на законотворчій роботі, відстоюванні ним інтересів українства, його освітніх та духовних потреб, мови.*

*Вперше віднайдено матеріали, що стосуються благодійності М. А. Комарецького: фінансова підтримка земських училищ, церковно-приходських шкіл, бібліотек, ремонт і реставрація церковних храмів, начиння тощо.*

*Наголошується, що в роки Першої світової війни М. А. Комарецький молитвою і добрим словом пастиря підтримував бійців у фронтових буднях. У радянську добу отця не оминув войовничий атеїзм та лежача репресія.*

**Ключові слова:** М. А. Комарецький, Сакунова Слобода, Костянтинів, священик, депутат Держдуми, законодавство, благодійна діяльність.

В умовах сьогодення, коли надзвичайно велику роль відіграє формування національної самосвідомості й історичної пам'яті українського народу, відродження духовного та інтелектуального потенціалу нації, важливим чинником суспільства стає повернення із забуття імен наших славетних співвітчизників. До когорти таких

особистостей належить священник, суспільний діяч, благодійник Микола Ананійович Комарецький.



*М. А. Комарецький. 1907 р.*

Сучасна українська історіографія отримала унікальний шанс об'єктивно та комплексно з'ясувати все те, що стосується багатогранної діяльності М. А. Комарецького, зокрема, державницької, суспільної, благодійної, на поприщі служіння Богу та людям. Окремі віхи його біографії відображені в прижиттєвих працях загального характеру [1; 16; 20; 21] та деяких публікаціях 2000-х рр. [12; 13]. З'явилися перші краєзнавчі розвідки, що стосуються філантропічної діяльності та внеску М. А. Комарецького в духовну скарбницю нашої історії [14; 22].

Народився М. А. Комарецький 4 травня 1867 р. у містечку Чорнухи Лохвицького повіту Полтавської губернії [12, с. 155–156; 21, с. 252]. Його батько був священником. Із дитинства Микола ріс набожним хлопчиком і за прикладом батька та старшого брата Василя вибрав шлях пастирства.

Освіту Микола здобув у Полтавській духовній семінарії, яку успішно закінчив у 1898 р. [16, с. 79]. Деякий час вчителював. Після одруження прийняв священницький сан і служив у Полтавській губернії. Разом із матушкою, Марією Іванівною, народили та виховали двох синів – Бориса й Михайла [13, с. 2].



*Отець Микола з матушкою Марією Іванівною та синами Борисом і Михайлом. Ромни. 1903 р.*

28 липня 1899 р. М. А. Комарецький рукопокладений в ієреї. З цього дня і до 1907 р. – священик у Георгіївській церкві с. Сакунова Слобода Роменського повіту Полтавської губернії. Саме звідси М. А. Комарецький від загального складу виборців Полтавської губернії обраний депутатом до III Державної думи Росії (1.11.1907 – 9.06.1912). Спочатку входив до найвпливовішої фракції (154 депутати з 434) партії октябристів, а з жовтня 1909 р. – до складу групи правих октябристів (11 осіб) [13, с. 2].

Як депутат Держдуми входив до складу двох комісій: по справах Православної Церкви та релігійних справах [1, с. 137].

Вносив свої пропозиції в законопроект про волосне управління, з цього приводу виступав 12 разів. Відстоював законопроект «Про введення загального початкового навчання» (1907), який, на жаль, не був утілений в життя. Як депутат активно підтримав аграрний закон П. А. Столипіна.

Під час роботи першої сесії ініціював законодавчі пропозиції, що стосувалися змін зняття та відправлення земських і натуральних повинностей селян (№ 125), про мову викладання в школах місцевостей із малоросійським населенням (№ 238), покращення та збільшення селянського землеволодіння та землекористування (№ 346), пенсійне забезпечення вчителів приходських шкіл (№ 393), зміни закону про відкриття аптек (№ 411), запровадження земств у Сибірі (№ 12), про недопущення дуелей та обрання комісії для вирішення особистих суперечок (№ 598), пенсії вчителям та вчителькам приходських училищ (№ 623) тощо [2; 3].

Ним також були подані заяви щодо включення до кошторису додаткових коштів на утримання Уманського середнього училища садівництва і землеробства (№ 11), обрання комісій з питань релігії та церковних справ (№ 20), шляхів сполучень, торгівлі та промисловості (№ 32), із заміни акцизних доходів новими джерелами доходів (№ 35) та ін. Всього – 9 заяв.



*М. А. Комарецький та його автограф серед інших депутатів групи правих октябристів Держдуми третього скликання. 1912 р.*

М. А. Комарецький був доповідачем комісії по справах Православної Церкви, що стосувалась законопроекту про зменшення терміну для розірвання шлюбу зниклих без вісті під час російсько-японської війни (№ 4323–4326). Виступав по законопроектах про виділення коштів на збільшення утримання міського та сільського духовенства (№ 1078–1079), збільшення утримання службовців у духовно-навчальних закладах (№ 1125–1126).

У ході роботи другої сесії Держдуми, крім названих вище, М. А. Комарецький активно працював ще й у комісії з місцевого самоврядування. Виступав доповідачем по законопроектах щодо зарахування морському духовенству за вислугу, при виході на пенсію, попередньої служби на штатних посадах псаломщиків (I, № 309–310), про асигнування з 1909 р. по 50 000 руб. щорічно фонду імені Імператора Олександра III (IV, № 2498). Вніс пропозицію про покладення вінка на могилу М. В. Гоголя з нагоди його ювілею (III, № 1369–1370). Брав участь у деяких виступах-поясненнях (IV, № 1328–1329) [4; 5; 6].

Під час роботи третьої сесії Держдуми залишався членом комісій: по справах Православної Церкви, релігійних справах, місцевого самоврядування. Його також обрано до складу комісії з народної освіти. Був доповідачем комісії по справах Православної Церкви, зокрема, по законопроекті про продовження надання допомоги, по 4 000/руб. у рік, на видання «Трудів» комісії для опису синодального архіву (II, № 892–893) [1, с. 44–45].

На четвертій сесії Держдуми залишався членом комісій: по справах Православної Церкви, релігійних справах, місцевого самоврядування. Брав участь в обговоренні та внесенні пропозицій до п'яти законопроектів (№ 105, 106, 313, 339, 358), вніс дві заяви (№ 166, 174). Голосував проти прийняття ст. 9, від. I законопроекту щодо відпочинку торгових службовців; примітки 2 до ст. 16 Положення про початкові училища (II, № 1207); передачі в комісію (п. 64 Наказу) законодавчої пропозиції про відміну обмеження євреїв щодо права переміщення та обраннямісця перебування (II, № 1609) [4; 5; 6] та ін.

Зовсім мало відомостей збереглося про участь М. А. Комарецького у роботі п'ятої сесії Держдуми. Вдалося лише з'ясувати, що депутат вносив законодавчі пропозиції у законопроекти «Про організацію православного приходу і про зміни в порядку утримання православного духовенства», «Про запровадження нового положення щодо зуболікарських шкіл та про передачу їх у відомство Міністерства Народної Освіти», «Про виділення коштів на облаштування та утримання нижчої сільськогосподарської школи в м. Нерчинську». Також були прийняті його пропозиції щодо законів № 36, 365, 529, 545, 586, 649 [15, с. 156]. На жаль, не вдалося віднайти назви цих законопроектів, що спонукає вести пошукову роботу далі.

М. А. Комарецький мав декілька зустрічей, а також регулярно листувався з головами Державної думи, октябристами М. О. Хомяковим (1907–1910) і М. В. Родзянко (1911–1912). Підтримував тісні зв'язки з графом О. О. Бобринським. Добрі стосунки мав із головою Ради міністрів Російської імперії П. А. Столипінім. Зустрічався з ним у 1907 р.

Як депутат М. А. Комарецький отримував платню 4200 руб. на рік. Окрім того, за роботу в комісіях додатково нараховувалось 10 руб. у день [1, с. 15]. Один раз у рік всі депутати отримували компенсацію на проїзд до місця постійного проживання та назад, у Санкт-Петербург, з розрахунку 5 коп. на версту [10, с. 2].

М. А. Комарецький сумлінно виконував обов'язки депутата, не пропустивши жодного із засідань. Додамо, що згідно нового закону (ст. 5, дод. II до ст. 23 Уст. Держ. Думи) було встановлено, що за кожне пропущене засідання без поважних причин вираховувалось з депутата 25 руб. [10, с. 17].

Нам вдалося віднайти інформацію про те, що під час депутатства М. А. Комарецький мав постійне місце в залі засідань № 182, а номер його скриньки – 144. Проживав він на вулиці Тверській, 7, кв. 30 [1, с. 44–45].

М. А. Комарецький значну увагу приділяв благодійницькій діяльності. Так, зокрема, ним у 1908 р. виділені кошти зі свого жалування на потреби Георгіївського храму Сакунової Слободи Червонослобідської волості Роменського повіту в сумі 580 руб. У 1913 р., уже не будучи депутатом, він передав книг для бібліотеки Сакуново-

Слобідського початкового земського училища на суму 388 руб. [14, с. 2]. (Для прикладу: фабрично-заводський робітник отримував на рік у середньому близько 300 руб.).

У 1910 р. М. А. Комарецький передав храму Успіння Богородиці в Костянтиніві Курманівської волості Роменського повіту 430 руб. на реставрацію іконостасу; 1911 р. – 206 руб. на ремонт мармурових східців, що вели від Божого храму до річки Сули; 1912 р. – 595 руб. на закупівлю ще трьох дзвонів для церковної дзвіниці та 218 руб. для церковно-приходської школи [22].

Повертаючись до біографії М. А. Комарецького, зазначимо, що з кінця 1907 р. (після переїзду до містечка Костянтинів Роменського повіту Полтавської губернії) до весни 1912 р. він перебував на посаді благочинного. Водночас сумлінно виконував обов'язки депутата III Державної думи. Став слухачем Санкт-Петербурзького Археологічного інституту. Неодноразово обирався духовенством на епархіальні з'їзди.



*Перша світова війна. На Благовіщення в с. Іванківці під Проскуровим.  
М. А. Комарецький (по центру) – полковий священник. 1916 р.*

З травня 1912 р. по червень 1914 р. він – полковий священник, благочинний 145 Новочеркаського полку на Охті. З 19 червня 1914 р. по 1917 р. – полковий священник лейб-гвардії Кінного полку від Благовіщенської церкви Санкт-Петербурга. З початком Першої світової війни і до листопада 1917 р. щоденно перебував на фронті разом зі своїм полком [11, с. 217]. Мужній безстрашний батюшка отримує в роки війни бойові військові нагороди за свою службу і хоробрість при виконанні обов'язку.

Нагороди священника: орден св. Володимира з мечами (1914), орден св. Анни III ступеня з мечами (1914), орден св. Анни II ступеня з мечами (1915), золотий хрест на Георгіївській стрічці (1916).

З грудня 1917 по лютий 1918 рр. – протоієрей церков првв. Симеона та Єлизавети (до моменту їх закриття) при Патріотичному інституті в Петрограді. Березень 1918 р. – березень 1922 р. – протоієрей церкви Благовіщення. 28 березня 1922 р. заарештований по звинуваченню в «супротиві вилученню церковних цінностей» [17; 18]. Після трьох місяців ув'язнення священника виправдали.

У липні 1922 р. повертається до церкви Благовіщення в Петрограді на посаду настоятеля. В 1928 р. храм був знищений радянською владою. Отець Миколай, як останній його настоятель, тяжко переніс діяння атеїстів: захворів, а потім і зліг.

Попри свою хворобу він продовжував служити Богу, був протоієреєм церкви Великоохтинського кладовища (1928–1931) в Ленінграді. Напередодні Духового дня, престольного свята Охти, о. Миколай знову сильно захворів. У це свято він промовив свою останню проповідь у церкві. 25 червня 1931 р. священник відійшов у вічність. Поховали його на Великоохтинському кладовищі.

Напередодні кончини відслужив у Конівському храмі архієрейську всеношну службу єпископ Миколай (Ярушевич), знаючи, що батюшка вже залишає світ, він прочитав всенародну молитву на відхід душі. Матушка о. Миколая (Комарецького) записала в своєму щоденнику: «День преподобного Арсенія Конівського. День, який він по особливому шанував. Святий, в храм якого він переніс все, що втратив у храмі Благовіщення... І цей день став «його» днем... Цей святий взяв його із собою в обителі вічні! Не віряться, що його вже немає. Не віряться, що він пішов...» [13].

Отже, ми повернули із забуття та відобразили життєвий шлях М. А. Комарецького – нині мало кому відомого священика із Сакунової Слободи (нині Сакунихи, що на Сумщині) до Державної думи та столиці однієї з тодішніх імперій. При житті він був знаним завдяки державницькій і суспільній діяльності. Як депутат третьої Державної думи Росії він зініціював і наполегливо відстоював низку законопроектів, що стосувались захисту інтересів українства, його мови, освітніх та духовних потреб. Значну частину свого життя М. А. Комарецький присвятив благодійництву. Він робив добро від щирого серця, з любов'ю, милосердям та всепрощенням. Отець Микола був обранцем Божим для народу, його діяльність базувалась на християнських моральних цінностях.

### ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Государственная Дума. III созывъ – 3-я сессія. Справочникъ. 1910 г. С.-Петербургъ: Госуд. типография, 1910. 477 с.
2. Государственная дума. Третій созывъ. Стенографическіе отчеты. 1907–1908 г.г. Сессія первая. С.-Петербургъ: Госуд. типография, 1908. Ч. I. 2082 с.
3. Государственная дума. Третій созывъ. Стенографическіе отчеты. 1908 г. Сессія первая. С.-Петербургъ: Госуд. типография, 1908. Ч. II. 2962 с.
4. Государственная дума. Третій созывъ. Стенографическіе отчеты. 1908 г. Сессія вторая. С.-Петербургъ: Госуд. типография, 1908. Ч. I. 3197 с.
5. Государственная дума. Третій созывъ. Стенографическіе отчеты. 1909 г. Сессія вторая. С.-Петербургъ: Госуд. типография, 1909. Ч. II. 3192 с.
6. Государственная дума. Третій созывъ. Стенографическіе отчеты. 1909 г. Сессія вторая. С.-Петербургъ: Госуд. типография, 1909. Ч. III. 2964 с.
7. Государственная дума. Третій созывъ. Стенографическіе отчеты. 1910 г. Сессія четвертая. С.-Петербургъ: Госуд. типография, 1910. Ч. I. 3819 с.
8. Государственная дума. Третій созывъ. Стенографическіе отчеты. 1911 г. Сессія четвертая. С.-Петербургъ: Госуд. типография, 1911. Ч. II. 3713 с.
9. Государственная дума. Третій созывъ. Стенографическіе отчеты. 1911 г. Сессія четвертая. С.-Петербургъ: Госуд. типография, 1911. Ч. III. 4407 с.
10. Денежное довольствие членовъ Государственной Думы. Личное положеніе членовъ Государственной Думы. С.-Петербургъ: Госуд. типография, 1912. 12 с.
11. Історія Лейб Гвардии Конного полка 1730 г. – 1930 г.: в 3-х т. Париж: Издатель князь С. С. Белосельский-Белозерский, 1938–1964. Т. 3. 337 с.
12. Коцур В. А. Комарецький Микола Ананійович // Енциклопедія сучасної України. Київ: Ін-т енци. досл. НАН України, 2014. Т. 14. Кол – Кос. С. 155–156.
13. Коцур В. Із Сакунової Слободи – в депутати III Державної думи Російської імперії // Голос Посулля. 2011. № 49–50. 28 трав. С. 2.
14. Коцур В. Школа в Сакунісі (До 100-річчя з дня відкриття) // Голос Посулля. 2013. № 62. 10 серп. С. 2.
15. Личный алфавитный указатель къ стенографическим отчетамъ Государственной Думы (Часть I–IV). Третій созывъ. Сессія V. 1911–1912 г.г. С.-Петербургъ: Госуд. типография, 1912. 284 с.
16. Павловский И. Ф. Полтавцы: Иерархи, государственные и общественные деятели и благотворители. Полтава, 1914. 294 с.
17. Репрессированные [Електронний ресурс]. Режим доступу: [http://histpol.pl.ua/ru/?option=com\\_content&view=article&id=8866](http://histpol.pl.ua/ru/?option=com_content&view=article&id=8866)

18. Санкт-Петербургский мартиролог духовенства и мирян. С.-Петербург: Мир; о-во свт. Василия Великого, 2002. 416 с. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.petergen.com/bovkalo/mar/rusk.html>
19. Синодик гонимых, умученных, в узах невинно пострадавших православных священно-церковнослужителей и мирян Санкт-Петербургской епархии. XX столетие. С.-Петербург: Альфа, 1999. 124 с.
20. 3-й созыв Государственной Думы. Портреты. Биографии. Автографы. С.-Петербург: Издание Н. Н. Ольшанского, 1910. 125 с.
21. Члены Государственной Думы (портреты и биографии). Третий состав 1907–1912 г. / Сост. М. М. Боювичъ. Москва: Типогр. Т-ва И. Д. Сытина, 1913. 456 с.
22. Шкурят С. «Блаженніше давати, ніж приймати» // Слово. 2017. № 23. С. 3–4.

### REFERENCES

1. Gosudarstvennaya Duma. III sozyv – 3-ya sessiya. Spravochnik. 1910 g. S.-Peterburg: Gosud. tipografiya, 1910. 477 s.
2. Gosudarstvennaya дума. Tretiy sozyv. Stenograficheskie otchety. 1907–1908 g.g. Sessiya pervaya. S.-Peterburg: Gosud. tipografiya, 1908. Ch. I. 2082 s.
3. Gosudarstvennaya дума. Tretiy sozyv. Stenograficheskie otchety. 1908 g. Sessiya pervaya. S.-Peterburg: Gosud. tipografiya, 1908. Ch. II. 2962 s.
4. Gosudarstvennaya дума. Tretiy sozyv. Stenograficheskie otchety. 1908 g. Sessiya vtoraya. S.-Peterburg: Gosud. tipografiya, 1908. Ch. I. 3197 s.
5. Gosudarstvennaya дума. Tretiy sozyv. Stenograficheskie otchety. 1909 g. Sessiya vtoraya. S.-Peterburg: Gosud. tipografiya, 1909. Ch. II. 3192 s.
6. Gosudarstvennaya дума. Tretiy sozyv. Stenograficheskie otchety. 1909 g. Sessiya vtoraya. S.-Peterburg: Gosud. tipografiya, 1909. Ch. III. 2964 s.
7. Gosudarstvennaya дума. Tretiy sozyv. Stenograficheskie otchety. 1910 g. Sessiya chetvertaya. S.-Peterburg: Gosud. tipografiya, 1910. Ch. I. 3819 s.
8. Gosudarstvennaya дума. Tretiy sozyv. Stenograficheskie otchety. 1911 g. Sessiya chetvertaya. S.-Peterburg: Gosud. tipografiya, 1911. Ch. II. 3713 s.
9. Gosudarstvennaya дума. Tretiy sozyv. Stenograficheskie otchety. 1911 g. Sessiya chetvertaya. S.-Peterburg: Gosud. tipografiya, 1911. Ch. III. 4407 s.
10. Denezhnoe dovolstvie chlenov Gosudarstvennoy Dumy. Lichnoe polozhenie chlenov Gosudarstvennoy Dumy. S.-Peterburg: Gosud. tipografiya, 1912. 12 s.
11. Istoriya Leyb Gvardii Konnogo polka 1730 g. – 1930 g.: v 3-kh t. Parizh: Izdatel knyaz S.S. Beloselskiy-Belozerskiy, 1938–1964. T. 3. 337 s.
12. Kotsur V. A. Komaretsky Mykola Ananiyovych // Entsyklopediya suchasnoyi Ukrayiny. Kyiv: In-t ents. dosl. NAN Ukrayiny, 2014. T. 14. Kol – Kos. S. 155–156.
13. Kotsur V. Iz Sakunovoyi Slobody – v deputaty III Derzhavnoyi dumy Rosiyskoyi imperiyi // Holos Posullya. 2011. № 49–50. 28 trav. S. 2.
14. Kotsur V. Shkola v Sakunysi (Do 100-richchya z dnya vidkryttya) // Holos Posullya. 2013. № 62. 10 serp. S. 2.
15. Lichnyy alfavitnyy ukazatel k stenograficheskim otchetam Gosudarstvennoy Dumy (Chast I–IV). Tretiy sozyv. Sessiya V. 1911–1912 g.g. S.-Peterburg: Gosud. tipografiya, 1912. 284 s.
16. Pavlovskiy I. F. Poltavtsy: Ierarkhi, gosudarstvennye i obshchestvennye deyateli i blagotvoriteli. Poltava, 1914. 294 s.
17. Repressirovannyye [Elektronniy resurs]. Rezhim dostupu: [http://histpol.pl.ua/ru/?option=com\\_content&view=article&id=8866](http://histpol.pl.ua/ru/?option=com_content&view=article&id=8866)
18. Sankt-Peterburgskiy martirolog dukhovenstva i miryan. S.-Peterburg: Mir; o-vo svt. Vasiliya Velikogo, 2002. 416 s. [Elektronniy resurs]. Rezhim dostupu: <http://www.petergen.com/bovkalo/mar/rusk.html>
19. Sinodik gonimyykh, umuchennykh, v uzakh nevinno postradavshikh pravoslavnykh svyashchenno-tserkovnosluzhiteley i miryan Sankt-Peterburgskoy eparkhii. XX stoletie. S.-Peterburg: Alfa, 1999. 124 s.
20. 3-iy sozyv Gosudarstvennoy Dumy. Portrety. Biografii. Avtografy. S.-Peterburg: Izdanie N. N. Olshanskogo, 1910. 125 s.

21. Chleny Gosudarstvennoy Dumy (portrety i biografii). Tretiy sostav 1907–1912 g. / Sost. M. M. Boiovich. Moskva: Tipogr. T-va I. D. Sytina, 1913. 456 s.
22. Shkurat S. «Blazhennishe davaty, nizh pryjmaty» // Slovo. 2017. № 23. S. 3–4.

**Kotsur V. The God's elect (to the 150th anniversary of the birth of Mykola Ananiiovych Komaretskyi).**

*In the article, on the occasion of the 150th anniversary of birth, the most important milestones of the life and activity of Mikolai Ananiievych Komaretskyi (1867–1931) are highlighted. By now, this figure has not been adequately reflected in Ukrainian and foreign historiography.*

*The methodology of the research is based on the principles of historicism, objectivity, historiographical analysis and synthesis.*

*We have analyzed the work of M. A. Komaretskyi as a priest in the Romny district of the Poltava province and in St. Petersburg. His state and public activity was clarified through the prism of deputies in the Third State Duma of the Russian Empire. The emphasis is on law-making work, advocating by him the interests of Ukrainian people, his educational and spiritual needs, and language.*

*For the first time, materials related to the philanthropy of M. A. Komaretskyi were found: financial support of Zemsky schools, church parish schools, libraries, repair and restoration of church temples, utensils, etc.*

*It is noted that in the years of the First World War, M. A. Komaretskyi prayed and the good word of the shepherd supported the soldiers in the front everyday life. In the Soviet era, the warlike atheism and the grip of repression did not escape.*

**Key words:** *M. A. Komaretskyi, Sakunova Sloboda, Konstantyniv, priest, deputy of the State Duma, legislation, charitable activity.*

Одержано 11.09.2017.

УДК 71/719:[728+352+314.1]

Володимир Науменко  
(Київ)

**ДЕРЖАВНЕ ТА МІСЦЕВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ  
КИЄВА XVIII – ПОЧАТКУ XX ст.: АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПОДІЛ  
ТА ЗАСЕЛЕННЯ ТЕРИТОРІЇ МІСТА**

*У статті розглядається поява, поширення та прояви адміністративно-територіального поділу на теренах міста Києва у XVIII – на початку XX ст. Мета дослідження – простежити його містобудівний розвиток і вплив природно-географічних умов на формування внутрішніх меж міста, а також особливостей державного управління і місцевого самоврядування, правонаступництва та права власності на землю, кількісний і етнічний склад містян та осередки їхнього розселення.*

*Шляхом використання наукових методів – історичного аналізу, логіко-аналітичного аналізу, описового методу та елементів статистичного методу – встановлено, що згадані аспекти можна вважати одними з визначальних факторів в історико-містобудівному процесі накладання меж на території між частинами міста відповідно до їх адміністративної належності, поселеннями переселенців і автохтонних мешканців за становим принципом, забудови вільних приміських і розбудови традиційних історичних місцевостей, зважаючи на зміни державних вимог до будівництва відповідно до нових стилів та технологій. Наслідком посилення державного адміністративного нагляду за територією Києва стало формування на цих землях унікального у світовій практиці міського культурного ландшафту.*

**Ключові слова:** *Київ, адміністративно-територіальний поділ, містобудування, державне управління, міський культурний ландшафт, Гетьманщина, Московське царство, Російська імперія.*

Незважаючи на широке висвітлення питань щодо адміністрування та містобудівного розвитку Києва у XVIII – на поч. XIX ст., до сьогодні залишаються малодослідженими територіальна трансформація меж міста у зазначений період і,